

bir hümanist stefan zweig

Hakan TANYAŞ
Hacettepe Üniversitesi

“Yoluna ne çıkarsa, insan olsun hayvan olsun, hançerini saplıyor, akan kan onu daha da çıldırtıyor... Ağı köpürüyor, kudurmuş gibi uluyor... ama koşuyor, koşuyor, koşuyor, ne sağa bakıyor ne sola acı acı haykırarak, elinde kanlı hançeriyle, korkunç koşusunu sürdürüyor. Köylerdeki insanlar o gelirken uyarmak için “Amok, Amok!” diye haykırırlar ve herkes kaçar...ama o bunları hiç duymadan koşar, görmeden koşar, önüne çıkkanı devirir... Sonunda kuduz bir köpeği vururcasına vurup öldürürler onu ya da o ağızından köpükler çıkararak yere yığılıp kalır.”¹

Zweig'in o günlerin dünyasında, beklide faşizmin gözü dönmüş ilerleyişi karşısında kaleme aldığı yukarıdaki satırlarını anlamak için günümüz dünyasında kapitalizmin fütursuzluğunu özdeşleştirmek yerinde olacaktır. Zweig'in yapamadığını yapmak ve bu anlamıyla geçmişten de üzerimize düşen sorumluluğu çıkartmamız bu şekilde gerçekleşebilecektir.

Stefan Zweig 1881 yılı Viyana'sına bir sanayicinin oğlu olarak dünyaya geldiğinde, sanat ve edebiyat, algılayabildiği dünyanın merkeziydi. Kendisinin tanımladığı şekliyle bir “güvenlik çağı” idi yaşanan. Bu tanım bütün bir dünya ya da Avusturya İmparatorluğu'nun tümü için geçerli olmasa da, bir gerçek vardı ki, dünya bir süredir savaşımlardan uzak durabilmişti. Zweig ve onunki gibi ailelerden gelen Avusturyalı pek çok çağdaş için politika ve siyaset, hayatlarına tamamıyla uzak konulardı.

Daha genç yaşlarda edebiyata, tiyatroya veya felsefeye bağlanan bu gençler sürekli okuyor, anlamaya, öğrenmeye çalışıyor ve bir şekilde üretime katılmak, Viyana'daki sanat camiasının bir üyesi olmak için uğraşıyorlardı.

Bir diğer taraftan aynı dönemde, daha sonra bir sınır bölgesi Avusturyalıları olan Hitler'e de örnek olacak Alman Nasyonalistleri, sayıları çok olmasa da

varlık göstermeye başlamışlardı. Zweig, Alman Nasyonalistlerinin çıkardığı bir olayda o dönem Viyana'sının ve aslında kendisinin de duruşunu şöyle anlatıyordu: "Oğlanlara karşı atlı birlikler, kılıç ve silah kullanmak gerekti. Ama acınacak kadar zayıf, gözleri yaşartacak kadar insancıl ve liberal olan o çağda, zorbalık, kargaşalık ve kan dökülmesinin her türünden öylesine tiksinti duyulurdu ki, hükümet Alman Nasyonalistleri önünde geriledi."²

Daha lisedeyken yazdıklarıyla, kimi arkadaşları gibi O da dönemin önemli dergilerinde yer bulmayı başardı ama pek çoğundan farklı olarak o bir süre sonra kendisini baba mesleğine ya da ticarete verip edebiyatı bir gençlik hevesi olarak bırakmadı. Ve her ne kadar roman, tiyatro ve hikaye türlerinde önemli eserler verdiyse de kendisini bir türlü yeterli hissedemedi. Kendilerini tutkularına adanmış, tutkuları uğruna yaşamış insanları tarihin sayfalarında gördükçe, okuyan, anlamaya çalışan, eleştiren ve üretmek isteyen varlığı onu bu kişilerin izlerini sürmeye itti. Yazdığı biyografilerde bu insanlara adeta yeniden can verdi.

Zweig elinde kalemiyle bütün bir hayatını bu tutkuya adanmak istedi. Ancak O, tarihi ve kişilerini yazarken, tarih yazılmaya devam ediyordu; kanla yazılıyordu dünyanın dört bir köşesine 20.yüzyıl. Ve artık Zweig için de belki kalemi bırakma ya da kalemiyle başka şekilde varolma zamanı gelmişti. Ancak onun acımasızca sorgulayan beyni bile 19.yüzyılın son çeyreğinde Avusturya'da büyümüş bu hümaniste kar edemiyordu.

Zorbalığın, aydınlanmayı yaşamış bir Avrupa'ya egemen olamayacağını, Hitler'in bar köşelerinde propaganda yapmaya çalışan bir cahil olduğunu düşünen bu büyük hümanist, birincisinden sonra İkinci Dünya Savaşı'nı da, bir türlü gerçekleşeceğine inanamayarak karşıladı. Bu dönemde her ne kadar savaş karşıtı bir yazar olarak kalemini kullandıysa da yönteminin yetersizliği karşısında hiçbir zaman başka bir yolu tercih edemedi. Sonrasında, dünyanın dört bir yanında çevirisi yapılan kitaplarının birer birer yasaklanışını ve "tek bir Avrupa" hayalinin zorbalarca yok edilmesini gördü ve pek çok çağdaşı gibi dünyasının iki kez parçalanışına mani olamadı. 1942 yılında yaşanan zorbalığa daha fazla dayanamayarak karısıyla birlikte intihar etti.

Sorgulayıcı tavrından ödün vermeyen Zweig hayatı boyunca yazma tutkusunun peşinden gitti ama belki de bu sırada hayatın yeterince içinde olamadı. Çağdaşları tarafından Nazi rejimine karşı net bir tavır alamamakla, hatta kimilerince işbirlikçi olmakla suçlanan Zweig hümanistleri de, kendini de sürekli eleştirdi. Bu eleştirilerine rağmen şu düşünceye de hep inandı: "...bir düşüncenin daha gerçekleşmemiş oluşu, o düşüncenin ne yenilgisini, ne de yanlışlığını kanıtlar; zorunlu olan, gecikmeler yüzünden zorunluluk niteliğini yitirmez. Aksine, yalnızca gerçeklerin alanına girip eskimemiş ve yanlışlıkları kanıtlanmamış olan idealler, ahlaki gelişmenin bir ögesi olarak her yeni kuşakta etkinliğini sürdürür. Ancak bunlar, yani gerçekleştirilmemiş olan düşünceler, sürekli olarak yeniden ortaya çıkarlar."³

¹ Stefan Zweig, "Amok Koşucusu", s. 102.

² Stefan Zweig, "Dünün Dünyası", s. 61.

³ Stefan Zweig, "Yarının Tarihi ve Rotterdamlı Erasmus", s. 321.

